

چهارشنبه ۲۱ شهریور ۱۴۰۰ ۱۵ صفرالحرام ۱۴۴۳ یا ۲۲ سپتامبر ۲۰۲۱

اخبار

در آیین معارفه معاون وزارت ارشاد مطرح شد؛

سیاست‌های دولت مردمی در عرصه فرهنگ روشن و فراگیر است
جلسه شورای معاونان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی روز دوشنبه (۲۹ شهریور ۱۴۰۰) با دستور جلسه «تکریم و معارفه مدیران قدیم و جدید» این وزارتخانه برگزار شد. محمدمهدی اسماعیلی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در این جلسه گفت: سیاست‌های دولت مردمی در عرصه فرهنگ روشن و فراگیر است و تمام تلاش ما پیش بردن این سیاست‌هاست. از این رو در انتخاب همکاران و انتصاب مدیران جدید، شناخت کامل از ایشان و میزان توانایی آنان ملاک اصلی است.

وی افزود: انتصاب آقای محمود شالویی به عنوان مدیرکل حوزه وزارتی بر اساس همین رویکرد بود. ایشان برای همگان شناخت شده هستند و حدود ۲۲ سال است که در این وزارتخانه در جایگاه‌های مختلف مشغول و از مدیران موفق بوده‌اند.

اسماعیلی ادامه داد: بنده ایشان را از زمان حضور در اصفهان می‌شناسم، در آن زمان آقای شالویی مدیرکل فرهنگ و ارشاد اسلامی اصفهان بودند، حضور ایشان در جایگاه مدیرکل حوزه وزارتی موید این نکته است که در نظر دارم بیشتر از نیروهای داخلی مجموعه استفاده کنم و ایشان هم مقبولیت و هم شناخت خوبی از وزارتخانه دارد و می‌تواند در تصمیمات مدیریتی به ما کمک کند.

وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی تاکید کرد: از آقای محمدی که در ۹ماه گذشته مسئولیت حوزه وزارتی را برعهده داشته و پس از رای اعتماد نیز زحماتی زیادی برای استقرار بنده داشتند تشکر می‌کنم، ایشان در همان مسئولیت قبلی خود یعنی دبیر موسسات فرهنگی و همچنین مشاور وزیر به فعالیت خود ادامه خواهند داد.

اسماعیلی در ادامه با قدردانی از تلاش‌های محسن جوادی معاون پیشین امور فرهنگی یادآور شد: ایشان از چهره‌های شاخص و برجسته علمی هستند و اخلاق حرفه‌ای ایشان باعث شده بود که وی یک شخصیت محبوب و دوست‌داشتنی بود که همه تلقی شود، ما تمایل داشتیم از ایشان بهره ببریم اما ایشان در همان ابتدای وزارت بنده درخواستشان این بود که باتوجه به آغاز کار دانشگاه‌ها،ماموریتشان در وزارتخانه به پایان برسد و به دانشگاه بازگردند. وی اضافه کرد: بعد از اعلام پایان ماموریت آقای جوادی تصمیم بر انتخاب آقای احمدوند شد که فردی شناخته شده در حوزه کتاب و نشر هستند، از ۲۷ سال پیش با ایشان هم‌دانشگاهی بودم و تا به امروز دوستی ما قطع نشده و امید است محسن جوادی در این جایگاه سیاست‌های دولت مردمی را در این زمینه به خوبی پیش ببرد.

عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی در ادامه به مدیر جدید صندوق اعتباری هنر اشاره کرد و گفت: در صندوق اعتباری هنر هم شاهد حضور آقای پوراحمدی هستیم که پیش از این در استانداری اصفهان همکار بنده بودند و علاوه بر آن مدیرکل آموزش و پژوهش و فرمانداری خونسار را هم برعهده داشته و نهایتاً در وزارت میراث فرهنگی و گردشگری در بخش فعالیت‌های اقتصادی مشغول بود، در همین جا از آقای سیدزاده هم که پیش از این زحمات زیادی را متحمل شدند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

در ادامه جلسه محمود شالویی مدیرکل حوزه وزارتی ضمن تشکر از اعتماد وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی به موجب انتصاب وی در سمت جدید گفت: از اینکه آقای اسماعیلی بنده را برای این مسئولیت انتخاب کردند تشکر می‌کنم، شخصاً تصور نمی‌کردم چنین مسئولیتی به بنده داده شود، اما سابقه فرهنگی من در اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی اصفهان و آشنایی با ایشان سبب شده این مسئولیت را بپذیرم.

وی ادامه داد: البته پذیرفتن این ماموریت جدید به این خاطر بود که تصور می‌کردم حضور بنده برای خدمت به همکارانی که سال‌ها در این مجموعه در حال فعالیت بودند به مثابه یک فرصت تلقی می‌شود. امیدوارم که در دوره جدید آنچه در توان دارم برای اعلا و سرفرازی کشورم به منصفه ظهور برسانم.

محمدی دبیر موسسات فرهنگی در ادامه این جلسه با اشاره به لطف وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در انتصابش به عنوان دبیر موسسات فرهنگی گفت: نکته‌ای که در خصوص تصمیم آقای اسماعیلی برای حضور بنده در موسسات فرهنگی مهم بود این است که ایشان می‌توانستند دستور به ادامه کار من در مجموعه موسسات بدهند یا اینکه حکم ایفا بدهند، اما حکم جدید برایم صادر کردند و با حکم جدید در موسسات مشغول هستم، این موضوع معانی مختلفی دارد که یکی از آنها که برداشت شخصی بنده است توجه وزیر محترم به نیروهای درون مجموعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است.

پیشین امور فرهنگی بیان کرد: ابتدا از آقای دکتر صالحی وزیر سابق که پیش از این به بنده اعتماد کرده و با وجود اینکه فشارها بر ایشان مبنی بر اجرائی نبودن بود این موضوع را تحمل و به من اعتماد کردند، تشکر می‌کنم. بنده هم هرآنچه در توان داشتم برای ارتقای این حوزه انجام دادم.

در بخش پایانی جلسه شورای معاونان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، اسماعیلی به اهمیت سفر رئیس جمهور به تاجیکستان اشاره و اظهار کرد: در سفر روزهای گذشته حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر رئیسی به پاکستان صبحت‌های مهمی در مورد حوزه فرهنگ و اشتراکات فرهنگی این دو کشور بیان شد. امیدواریم هرچه سریع‌تر فعالیت‌های فرهنگی و هنری دو کشور بیش از گذشته تداوم یابد.

در سال‌های اخیر بارها در مجال‌ها و مجامع گوناگون شاهد انتساب پایه‌گذاری فن ویرایش در ایران به انتشارات فرانکلین بوده‌ایم. احمد سمیعی‌گیلانی، مترجم و ویراستار پیشکسوت که به عنوان پدر ویرایش ایران از او یاد می‌شود از ویراستاران فرانکلین بوده‌است. همچنین انجمن صنفی ویرایش که در سال‌های اخیر سیروس پرهام، از ویراستاران فرانکلین را به عضویت خود درآورده‌است، این موسسه را آغاز فن ویرایش در ایران معرفی می‌کند.

همین چند روز پیش هم بهرام پروین گنجابادی، معاون فرهنگی انتشارات علمی و فرهنگی در برنامه «اصلاح و بازسازی هویت بصری و قلم اختصاصی فرانکلین» با بیان این‌که فرانکلین در بسیاری از اولین‌های صنعت نشر کشور ما حضور داشته، گفت: «فرانکلین برای اولین‌بار در ایران ویرایش متون ترجمه و به طور کلی ویرایش را شکل داد و آن را نهاده‌بنه کرد.»

اما فرهاد قربان‌زاده، فرهنگ‌نویس و ویراستار و زبان‌شناس، دیدگاه دیگری دارد و دراین‌باره به ایسنا می‌گوید: واژهٔ «ویرایش» حدود پنجاه شصت سال در زبان فارسی سابقه دارد. اما برخلاف آنچه برخی گمان کرده‌اند، این به آن معنا نیست که قدمت فن ویرایش در ایران نیز فقط پنجاه شصت سال است.

این پژوهشگر زبان فارسی به شرح مفهوم ویرایش می‌پردازد و می‌گوید: ویرایش در مفهوم عام یعنی «یجاد تغییراتی در نوشته‌به‌منظور پهبود یا تصحیح و اصلاح آن». این کار را معمولاً فرد یا افرادی جز نویسنده یا مترجم انجام می‌دهند؛ ویرایش می‌تواند صوری، فنی، علمی، مقابله‌ای، زبانی یا جز آن‌ها باشد. کسی که ما امروزه او را «ویراستار» می‌نامیم، به قصد بهبود اثر، روی آن تغییراتی می‌دهد و اثر را به شکلی درمی‌آورد که به نظر خود، از صورت اولیهٔ بهتر است. اگر این تعریف «ویرایش» را بپذیریم، پیشینهٔ ویرایش در ایران به پیش از اسلام می‌رسد.

قربان‌زاده می‌افزاید: شاید پذیرفتن این سخن برای آن دسته از ویراستارانی که ویرایش متن را به فاصله‌گذاری و نقطه‌گذاری و تبدیل «می‌باشد» به «است» تقلیل داده‌اند دشوار باشد و برایشان این پرسش پیش بیاید که در دوره‌هایی که هنوز دستگاه چاپ و حروف‌چینی سربی پدید نیامده و کتاب‌ها رونویسی (استنساخ) می‌شده‌اند، چگونه می‌توان متنی را ویرایش کرد؟

او دربارهٔ ویرایش در دوران پیش از اسلام توضیح می‌دهد: خط پهلوی کاستی‌ها و ابهامات بسیاری داشته‌است. وجود هژوراش‌ها نیز به این دشواری‌ها می‌افزود. هژوراش‌ها واژه‌های آرامی‌ای بودند که در میان نوشته‌های پهلوی به‌کار می‌رفتند، ولی هنگام خواندن متن، به‌جای تلفظ آرامی، آن‌ها را به پهلوی (فارسی میانه) قرائت می‌کردند. این دشواری‌ها سبب شد که دانشمندان درذشتی در اواخر دورهٔ ساسانی و اوایل دورهٔ اسلامی القابی اوستایی ا دین‌دبیره را برای نوشتن متن‌های پهلوی به‌کار ببرند و از هژوراش‌ها نیز چشم‌پوشی کنند. خط اوستایی برگرفته از خط پهلوی بوده‌است. به کتاب‌ها و رساله‌هایی که پیش‌تر به خط پهلوی نوشته شده بودند، ولی بعدها با خط اوستایی بازنویسی شدند «پازند» گفته می‌شود. برخی از این کتاب‌ها عبارت‌اند از «بَندِهَشن»، «سینوی خَرَد»، «زادوراپرفنامه»، «اندز خوبی کتم به شما کودکان»، و «صدویک نام خد». پس بازنویسی متن‌های پهلوی به خط اوستایی به قصد آسان کردن خواندن متن بوده و این بازنویسی را می‌توان نوعی ویرایش دانست.

فرهاد قربان‌زاده دربارهٔ انواع دیگر ویرایش نیز

می‌گوید: گاهی ممکن است کسی کتابی بسیار مفصل را خلاصه کند تا گروه خاصی از افراد، مانند کودکان و دانش‌آموزان و دانشجویان، راحت‌تر بتوانند از آن استفاده کنند. پس تلخیص هم، چون به‌منظور استفاده راحت‌تر برخی مخاطبان آن اثر است، زیرمجموعه‌ای از ویرایش به‌شمار می‌آید. کتاب هشتم «پیکرگز» از نمونه‌های بسیار کهن، تلخیص است که خلاصهٔ اوستای دورهٔ ساسانی را در بر دارد و آذرفرنتغ فرخ‌زادان و آذرباد امیدان در

قرن سوم هجری آن را گرد آورده‌اند. از میان صدها و هزاران کتاب تلخیص‌شده می‌توان به «خلاصهٔ سیرت رسول‌الله» انشای شریف‌الدین محمدبن عبداللهبن عمر (قرن هفتم) اشاره کرد که از کتاب «سیرت رسول‌الله» رفیع‌الدین اسحاقبن محمد همدانی (قرن ۶ و ۷) خلاصه شده و کتاب اخیر نیز تلخیصی از کتاب «سیرهٔ النبی» ابن‌هشام (قرن ۲ و ۳) است. بازنویسی متنی دشوار به زبان ساده و همراه با افزودن‌کاسته‌هایی آن را ساده‌تر کرد و به‌منظور استفادهٔ عموم مردم یا کودکان نیز نوعی ویرایش است. برای نمونه، حسین‌بن علی واعظ کاشفی سبزواری (قرن ۹) «کلیله و دمنهٔ» نصرالله منشی را بازنویسی و ساده‌نویسی کرد و نام آن را «انوار سهیلی» گذاشت. در سال ۹۹۶ هجری نیز ابوالفضل‌بن مبارک «انوار سهیلی» را تهذیب کرده و همراه با افزودن‌کاسته‌هایی آن را ساده‌تر کرد و کتاب «عیار دانش» را پدید آورد. بعدها نیز مؤلف هندی ناشناسی «عیار دانش» را به‌قصد تدریس در دبستان‌ها خلاصه کرد و آن را «نگار دانش» نامید. این نمونه‌های مشهور و موفق بازنویسی در دورهٔ معاصر می‌توان به مجموعه‌کتاب‌های «قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب» از مهدی آذریدزی اشاره کرد.

این ویراستار در ادامه بیان می‌کند: تصحیح متن نیز نوعی ویرایش است؛ با این تفاوت که در ویرایش، ویراستار می‌کوشد اشکالات مؤلف را اصلاح کند و در تصحیح متن، مصحح می‌کوشد ازطریق مقابلهٔ نسخه‌ها با هم، دست‌بردها و سهوهای کاتبان را بپیراید و متن را به آنچه نویسنده یا شاعر برروی کاغذ آورده نزدیک کند. تصحیح متن از قدیم‌ترین ویرایش‌هاست. تصحیح متن در قدیم‌ترین اصطلاح‌ها به معنی «اصلاح» بوده‌است. او در مقدمهٔ ظفرنامه دربارهٔ نسخه‌های شاهنامه و سهوهای کاتبان آورده‌است: «ز سهو نویسندگان سربسره / شده کار آن نامه زیر و زبر». از شاهنامه‌ای که حمدالله مستوفی تصحیح کرده‌است دو نسخه در دسترس است؛ یکی نسخهٔ ۸۰۷ هجری (چاپ عکسی: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۷) و دیگری نسخهٔ ۸۰۸ هجری.

او در عین حال می‌گوید: شاهنامهٔ دیگری که برپایهٔ دست‌نویس واحدی نوشته نشده، بلکه آن را با مقابلهٔ چند دست‌نویس تهیه کرده بودند «شاهنامهٔ یاسنقری» است که به فرمان غیاث‌الدین بهادرخان بایسنقربن شاهرخ، نوۀ تیمور گورکانی، در سال ۸۲۹ هجری آغاز شد و در ۸۳۲ هجری به پایان رسید (جلال خالقی مطلق، دانشنامهٔ زبان و ادب فارسی، ذیل «شاهنامهٔ یاسنقری»).

از دیگر نمونه‌های کهن تصحیح می‌توان به «دیوان حافظ نسخهٔ فریدون‌میرزای تیموری» اشاره کرد که بسیاری از دانشمندان به سرپرستی سلطان فریدون میرزا فرزند سلطان حسین پابقر در سال ۹۰۷ هجری آن را میان حدود پانصد نسخهٔ خطی دیوان و جنگ‌ها گرد آورده بودند (به کوشش احمد مجاهد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴). عبداللطیف‌بن عبدالله عباسی گجراتی (درگذشت:

(۱۰۴۹) نیز در طول سال‌های ۱۰۲۴ تا ۱۰۲۲ در چند نوبت نسخه‌های مثنوی معنوی را به هم مقابله کرده و تصحیحی از مثنوی با نام نسخهٔ ناسخه به‌دست داده‌است (اکبر ایرانی، «سخنهٔ ناسخه …»، مجتبی عشق؛ جشن‌نامهٔ دکتر حسن انوری). مجتبی مجرد در کتاب سنت تصحیح متن در ایران پس از اسلام به بسیاری از موارد دیگر اشاره کرده‌است. این فرهنگ‌نویس با بیان این‌که ویرایش کتاب‌های مرجع نیز محدود به دورهٔ معاصر نیست و دست‌کم در دورهٔ قاجار سابقهٔ داشته‌است، توضیح می‌دهد: ناصرالدین‌شاه قاجار در سال ۱۲۹۴ قمری به علیقلی‌میرزا اعتضادالسلطنه، وزیر علوم، دستور داد که دانشنامه‌ای به زبان فارسی پدید آرد. اعتضادالسلطنه از میان دانشمندان برجسته شیخ محمدمهدی عبدالزب‌آبادی (درگذشت: ۱۳۳۱ قمری) و میرزا ابوالفضل ساوجی (درگذشت: ۱۳۱۲ قمری) و میرزا حسن طالقانی و عبدالوهاب قزوینی (درگذشت: ۱۳۰۶قمری) را برای تألیف دانشنامه‌ای با نام «نامهٔ دانشوران ناصری» برگزید. کار اصلی تألیف و ویرایش کتاب برعهدهٔ عبدالزب‌آبادی بوده، به‌طوری‌که مواد را از سایر مؤلفین می‌گرفته و خودش به آن‌ها صورت می‌داده‌است. اعتضادالسلطنه نیز دستور داده بود قسمت‌های آماده‌شدهٔ جزوه‌ها را قبل از انتشار به رؤیت او برساند تا کار در ضبط و ربط رعایت غفلتی رفته باشد، و آن‌ها را تصحیح کند. نامهٔ دانشوران ناصری از سال ۱۲۹۶ تا ۱۳۲۴ قمری در هفت مجلد (الف – ش،) به‌صورت چاپ سنگی، منتشر شد (امام بی‌دگلی، دانشنامهٔ زبان و ادب فارسی، ذیل «نامهٔ دانشوران ناصری»).

قربان‌زاده به کار ویرایش در مؤسسهٔ لغت‌نامهٔ دهخدا نیز اشاره و اظهار می‌کند: چاپ اول لغت‌نامه در ۲۲۲ جزوه بین سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۵۸ منتشر شده‌است. هریک از این جزوه‌ها بین یک تا چهار مؤلف دارد. روش تألیف لغت‌نامه به این صورت بود که از متن‌های کهن شاهدیهایی استخراج کرده و روی برگه‌هایی نوشته بوده‌اند. به‌ویژه استاد محمد پروین گنجابادی نقش مهمی در گردآوری این شاهدی‌ها مرحوم دهخدا نیز در میان القابیی شده بود و هرکه قصد داشت بخشی از یک حرف الفبا را تألیف کند برگه‌های مربوط به او یک دیگر نمونه‌های کهن تصحیح می‌توان به «دیوان حافظ نسخهٔ فریدون‌میرزای تیموری» اشاره کرد که بسیاری از دانشمندان به سرپرستی سلطان فریدون میرزا فرزند سلطان حسین پابقر در سال ۹۰۷ هجری آن را میان حدود پانصد نسخهٔ خطی دیوان و جنگ‌ها گرد آورده بودند (به کوشش احمد مجاهد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴). عبداللطیف‌بن عبدالله عباسی گجراتی (درگذشت:

قربان‌زاده سپس با اشاره به تاریخچهٔ تأسیس فرانکلین بیان می‌کند: انتشارات فرانکلین در سال ۱۳۳۳، یعنی ۹ سال پس از چاپ نخستین جزوهٔ لغت‌نامه، در ایران آغاز به کار کرد. تعدادی

معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری خبر داد:

از جوانان آن دوران که بعدها در حوزهٔ ترجمه و ویرایش و پژوهش به جایگاه‌های بلندی دست یافتند، در این انتشارات مشغول به کار شدند و کتاب‌هایی را که به دستشان می‌رسید ویرایش می‌کردند. البته فقط فرانکلین نبود که کار ویرایش را انجام می‌داد. برای مثال، در انتشارات نیل هم که استاد ابوالحسن نجفی و آل‌رسول و احمد عظیمی آن را راه‌اندازی کرده بودند، کتاب‌ها را پیش از چاپ، ویرایش می‌کردند. استاد ابوالحسن نجفی در کتاب خاطراتشان گفته‌اند که وقتی محمد قاضی کتاب «ساده‌دل» اثر ولتر را ترجمه کرد و برای چاپ به انتشارات نیل سپرد، «ترجمهٔ او را با اصل کتاب مقایسه کردم و اشکالاتی به نظم رسید که آن‌ها را گوشهٔ صفحات ترجمه یادداشت کردم و با خود قاضی در میان گذاشتم. […] قاضی با من تشکر کرد» (جشن‌نامهٔ ابوالحسن نجفی، ص ۳۶). انتشارات نیل کتاب «ساده‌دل» را در سال ۱۳۳۳، یعنی همان سال تأسیس فرانکلین، منتشر کرده‌است.

او ادامه می‌دهد: از آنچه تا اینجا گفتیم نتیجه می‌گیریم که انتشارات فرانکلین ویرایش را در ایران پایه‌گذاری نکرده، هرچند که یکی از ناشران پیشرو در زمینهٔ ویرایش مقابله‌ای بوده‌است.

به گفتهٔ فرهاد قربان‌زاده، پیش از اینکه واژهٔ «ویرایش» ساخته شود، این عمل را «تنقیح» و «تهذیب» و «حک و اصلاح» و «تصحیح» می‌خواندند و متن ویراسته و ویراسته را «مُتَنَّق» و «مُتَهِذَّب» و «مُصَحَّح» می‌گفتند.

او با بیان اینکه امروزه مسئولان کشورهای تازه‌بنیاد می‌کوشند برای تاریخ و فرهنگ و تمدن خود پیشینه‌ای کهن جعل کنند، می‌گوید: ولی ما با تاریخی به این دیرینگی درزمینهٔ ویرایش، این را به شمت افتداد سال گذشته محدود می‌کنیم. این گمان که دانشمندان و نویسندگان ایرانی در این هزاروپنجصد سال نوشته‌ها را تهذیب (ویرایش) نمی‌کرده‌اند و اصلاح متنّ فنی نوپدید است با داده‌ها و آگاهی‌هایی که از پیشینهٔ تنقیح متن داریم آشکارا در تضاد است.

قربان‌زاده همچنین می‌افزاید: این گزاره که فلان پیشگسوت ویرایش «اولین ویراستار در ایران» بوده به همان اندازه بی‌پایه است که بگوییم فلان خوش‌نویس یا نقاش معاصر اولین خوش‌نویس یا نقاش در ایران بوده‌است. چون از روزی که انسان قلم به دست گرفته و چیزی نوشته، برای اطمینان از درستی نوشتهٔ خود، آن را به نظر دیگران نیز رسانده‌است.

در دههٔ ۱۳۴۰ ساخته شده، نباید موجب شود که فن ویرایش را به دههٔ ۱۳۴۰ و پس از آن محدود کنیم. همچنان‌که در چند سال اخیر به رفتگر «پاکبان» می‌گویند و این سبب نمی‌شود که شغل پاکبانی را به چند سال اخیر محدود کنیم. قربان‌زاده در پایان می‌گوید: در فارسی کهن کتاب‌هایی داشته‌ایم که در آن‌ها به درست و غلط در زبان و دستور خط و دستور زبان و واژه‌هایی که در نوشتن باید از آن‌ها پرهیز شود اشاره کرده‌اند. مطالبی از این دست را امروزه هم در کتاب‌های آموزش ویرایش می‌بینیم. گسستی که میان برخی ویراستاران و فارسی کهن وجود دارد سبب شده‌است که ببندارند کتاب‌های آیین نگارش و ویرایش برای نخستین بار در دورهٔ معاصر نوشته شده‌اند. در اینجا تنها به یکی از این کتاب‌ها اشاره می‌کنم و آن هم دستور دبیری (آیین دبیری) اثر محمدبن عبدالخالق میهنی (قرن ۶) است. برای نمونه، در جایی از کتاب آمده‌است: «هرگاه که در پارسی بود و نام را ترکیب کنند و یکی گردانند، شرط آن است که اگر درین مرکب بر دو معنی دلالت می‌کنند، جداگانه نویسند، چون «خوارزم‌شاه» و «کرمان‌شاه» و اگر بدان مرکب بر یک معنی بیش دلالت نمی‌کنند، پیوسته نویسند، چون «ملکشاه» و «ایران‌شاه» که مقصود از این آن است تا بر ذات تنها دلالت کنند، نه بر آنکه او شاه ایران است، و اما «خوارزم‌شاه» دلالت می‌کند بر آنکه او شاه خوارزم است» (تصحیح عدنان صادق ارز، ص ۹۸).

اخبار

با پژوهش حبیب‌الله عظیمی؛

کتاب نفیس «کتاب آرایی نسخه‌های هنری دوره قاجار» منتشر شد
کتاب نفیس «کتاب آرایی نسخه‌های هنری دوره قاجار با استناد به نسخ خطی کتابخانه ملی ایران» بخشی از مجموعه علمی کتابخانه ملی ایران و محمدهسین واقف زاده، با همکاری انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از طرف انتشارات «مجمع ذخایراسلامی قم-ایران» منتشر شد.

در کتاب نفیس «کتاب آرایی نسخه‌های هنری دوره قاجار» با استناد به نسخ خطی کتابخانه ملی ایران» بخشی از مجموعه علمی کتاب نخستین بار در قطع زحلی، کاغذ گلاس، تصاویر رنگی و با کیفیت منتشر شده است. کتاب حاوی مجموعه‌ای از تصاویر ۷۷ نسخه نفیس دوره قاجار همراه با معرفی کامل هر یک از نسخ است. حبیب الله عظیمی نگارنده این کتاب با دانش کارشناسی خود در حوزه نسخه پژوهی هر یک از نسخ مندرج را از جهت محتوایی شرح و بسط داده است.

عظیمی در پیشگفتار درباره چگونگی نگارش این کتاب چنین آورده است:
شالوده پژوهش حاضر، حاصل انجام طرح پژوهشی نگارنده با فرهنگستان هنر در سال ۱۳۸۹ و بازنگری و اصلاح و تکمیل مبانی نظری آن در سال ۱۳۹۹ است. در این تحقیق پس از ارائه محاسبات علمی و نظری پیرامون آرایه‌ها و تذهیب در نسخ هنری در دوره قاجار، نمونه‌هایی از نسخه‌های خطی نفیس هنری دوره قاجار انتخاب شده و تصاویری از صفحات مذهب و آرایه دار در بخش‌های مختلف نسخه‌ها همراه با اطلاعات کامل نسخه شناسی آنها در ۴ بخش معرفی شده است. رویه رایج و معهود بین مذهبان و نقاشان در کانون‌های کتاب آرایی، تقسیم انواع آرایه‌ها در بخش‌های مختلف کتاب و اختصاص یک یا چند نوع آرایه منحصر به یک بخش خاص کتاب بوده است. به عنوان مثال در اوراق بدرقه کتاب، آرایه‌هایی همچون شمشه و ترنج جا می‌گرفت که در میانه آنها هم نام کتاب می‌مؤلف یا یادداشته رسم خزانه و یا مطالب پیش درآمده همچون دعای قبل از تلاوت در نسخه‌های قرآن کریم درج می‌گردید؛ و با صفحات افتتاح حاشیه و طلاندازی بین سطور بود. همچنینکه اوراق مبانی کتاب و صفحه اختتام کتاب هم آرایه های مخصوص به خود را داشتند و در آخر پس از اتمام آرایه و تذهیب در اوراق کتاب، جلد هنری متناسب با آرایه‌های اوراق، آنها را در بر می‌گرفت و بدان مصافی می‌شد. پس برای بررسی و تحلیل آرایه‌ها و تزئینات یک نسخه نفیس هنری لازم است با آرایه‌هایی موجود در هر کدام از بخش های ذکر شده جداگانه بررسی شود.

برای بررسی آرایه های دوره قاجار در نسخه‌های خطی نفیس کتابخانه ملی تعداد زیادی از نسخه های نفیس هنری دوره قاجار که در مخزن کتب خطی کتابخانه ملی موجود بود، مورد بررسی قرار گرفت و به گفته مولف این تعدادی کتاب‌های آرایه دار انتخاب شدند.

همچنین حبیب الله عظیمی درباره ملاک‌های انتخاب نسخه‌های مندرج در این کتاب نفیس در پیش‌گفتار چنین آورده است:
نسخه‌های انتخابی دارای رقم و تاریخ باشند، به لحاظ درجه نفاست و سبک‌های فرعی هنری متفاوت باشند، مناطق جغرافیایی استنساخ و کتابت نسخه‌ها حتی الامکان متفاوت باشند، به لحاظ محتوای کتاب‌ها حتی الامکان نسخه‌ها متفاوت باشند. همچنین نسخه‌های انتخاب شده از جهت درجه نفاست و کیفیت هنری آرایه‌ها طبقه بندی شد.
نخست کتاب‌هایی انتخاب شد که تمام بخش‌های آن دارای آرایه‌های متنوع و ویژگی‌های برتر بودند. بخش‌های مختلف این کتاب‌ها به جهت ظهور و تجلی آرایه در آن بخش‌ها، مشخص شدند و سپس برهمن مینا، طراحی اولیه برن نحوه ارائه و تبیین آرایه‌های دوره قاجار شکل گرفت. سپس عناصر آرایه‌ها در نسخه‌های انتخابی در بخش‌های شکل گرفته جای گرفت؛ و در آخر ویژگی آرایه‌ها در کاربرگه طراحی شده ویژه فهرست نویسی کتب خطی هنری توصیف شد؛ و در این قسمت سعی شد تا فهرست توصیفی هنری مرتبط با تصاویر انتخاب شده، کامل‌تر و دقیق‌تر ارائه شود تا امکان تطبیق انواع آرایه‌ها در کنار یکدیگر و امکان بررسی و تحقیق برای محققان و پژوهشگران در آرایه‌های دوره قاجار فراهم آید؛ علاوه بر آنکه گامی عملی در جهت آموزش فهرست نویسی توصیفی نسخه‌های خطی نفیس باشد.

تصاویر منتخب از نسخه‌های آرایه دار در کتاب نفیس «کتاب آرایی نسخه‌های هنری دوره قاجار با استناد به نسخ خطی کتابخانه ملی ایران» همراه با کاربرگه توصیفی آنها در ۴ بخش مرتب و ارائه شده است. در فصل نخست مبانی نظری و علمی پیرامون کتاب آرایی و ویژگی‌های تذهیب در دوره قاجار شرح داده شده است. فصل دوم به یافته‌های مرتبط با تزئینات درون متن در نسخه‌های نفیس قاجار و ارائه تصاویر در ۳ بخش تزئینات و آرایه‌ها در اوراق اولیه، تزئینات و آرایه‌ها در اوراق میانی کتابت اختتام دارد، تزئینات و آرایه‌ها در صفحه اختتام کتاب اختصاص دارد. فصل سوم نیز تزئینات برون متن در نسخه‌های نفیس دوره قاجار را دربر می‌گیرد که در دو بخش تهیه و تدوین شده است. بخش اول مبانی نظری پیرامون انواع جلدی‌های هنری است و بخش دوم نیز یافته‌های مرتبط با جلدی‌های نسخه‌های منتخب و ارائه تصاویر نمونه را در بر می‌گیرد.

به گفته حبیب الله عظیمی محقق و مولف کتاب «کتاب آرایی نسخه‌های هنری دوره قاجار با استناد به نسخ خطی کتابخانه ملی ایران» تحقیق و پژوهش این کتاب دو سال به طول انجامیده است و تهیه و تدوین این کتاب نیز یک سال زمان برده است.

«دفاع مقدس» به مرور تاریخ جنگ و گرامی داشت شهدا و ایثارگران می‌پردازد. «ستارگان جاوید» در منطقه ۱۷ دارالشهدای تهران طرح و نگاه گذر «ایستاده چون سرو» نیز در قالب پنج برپا متفاوت با نمایش ۴۰۰ تابلو با موضوع دفاع مقدس در ایستگاه‌های متروی تهران پذیرای مخاطبان است.

وی ادامه داد: دومین دوره مسابقه بازی‌های رایانه‌ای و موبایلی «جام فتح» با موضوع بازی موبایلی سرافرازان، برگزار می‌شود و جوایزی به برگزیدگان اهدا خواهد شد. در ویژه‌نامه «سلام فرمانده» نیز فرماندهان جنگ شناسایی شده و با دعوت از دوستان و هم‌زمان ایشان، مراسم دیدار و خاطره گویی و تجلیل برگزار می‌شود. همچنین آیین رونمایی از کتاب دوجلدی «کتاب آهنگران» شرح خاطرات و نوحه‌های حاج صادق آهنگران تألیف علی اکبری مزداآبادی با مشارکت انتشارات یا زهر(اس) برگزار می‌شود. سومین دوره ویژه‌نامه «با این ستاره ها» نیز با مشارکت سازمان و با روایتگری راویان دفاع مقدس و مرثیه‌سرایی مداحان اهل بیت به مدت سه شب در گلزار شهدای بهشت زهرا(س) اجرا خواهد شد.

معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری در پایان گفت: به جز برنامه‌های ذکرشده، مدیریت فرهنگی هنری مناطق ۲۲ گانه و فرهنگ‌سراهای خاص بیش از ۷۰ برنامه محله ای-منطقه ای به مناسبت هفته دفاع مقدس خواهند داشت.

معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری خبر داد:

«شهر پرستاره»: ویژه‌برنامه‌های سازمان فرهنگی هنری به مناسبت هفته دفاع مقدس

خاص ۷۰ محصول فرهنگی با موضوع دفاع مقدس تولید می‌کنند، قسمت تازه کمیک‌موشن «چهل سردار» نیز تولید و در فضای مجازی منتشر خواهد شد. کانون‌های تولید محتوای سازمان فرهنگی هنری هم به مناسبت هفته دفاع مقدس بسته برنامه مجازی «ملت شهدات» را با موضوع دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت تولید می‌کنند.

همچنین مسابقه «پندهای فرهنگی» به منظور جلب مشارکت مخاطبان و فعالان فرهنگی در ارائه ایده برای برگزاری برنامه‌های فرهنگی هنری برگزار می‌شود.

معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری اضافه کرد: پوئم‌سمفونی «اروند» با موضوع دفاع مقدس و نقش اروند در آن دوران با آهنگسازی امیرحسین سمیعی و بر اساس شعری از مصطفی محدثی خراسانی ساخته می‌شود. این اثر ارکسترال در چهار یا پنج موومان با همراهی گروه کر تولید می‌شود و بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، منطقه آزاد اروند و مرکز موسسه صداوسیما در آن مشارکت دارند. وی از برگزاری مسابقه کتابخوانی «کتاب ماه» خبر داد و گفت: این مسابقه برای سه گروه سنی جوانان، نوجوانان و کودکان به ترتیب بر اساس کتاب‌های «ماه همراه بچه‌هاست»، «تخل‌های بی‌سر» و «عطر شیرین» برگزار و به برگزیدگان جوایزی اهدا می‌شود. ویژه‌برنامه «جنگی که بود، راهی که هست» با سه نشست تخصصی با حضور پژوهشگران دفاع مقدس و حضور محدود مخاطبان جوان و نوجوان برگزار می‌شود و بخش‌هایی از این نشست‌ها که به بررسی لایه‌های پنهان دفاع مقدس می‌پردازد، از صداوسیما و فضای مجازی بخش خواهد شد.

فاطمینی‌پور با اشاره به برپایی نمایشگاه‌هایی به مناسبت هفته دفاع مقدس گفت: نمایشگاه «با ستاره‌ها» با ساخت ماکت و فضاسازی در محل فرهنگ‌سرای یهمن، میزبان مخاطبان است و شهروندان می‌توانند به صورت خودرویی از این نمایشگاه بازدید کنند. به برنامه استیج نیز در حاشیه این نمایشگاه برگزار خواهد شد. همچنین نمایشگاه فرهنگی دفاع مقدس و ادوات نظامی با عنوان «یاد یاران» با مشارکت سپاه پاسداران و ارتش جمهوری اسلامی ایران در میدان امام حسین(ع) برپا می‌شود. باغ‌موزه قصر نیز با برگزاری نمایشگاه

معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران برنامه‌های این سازمان به مناسبت هفته دفاع مقدس با عنوان «شهر پرستاره» را تشریح کرد.

به گزارش امتیاز، سید علیرضا فاطمینیارپور معاون فرهنگی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران از برگزاری برنامه‌های ویژه این سازمان به مناسبت هفته دفاع مقدس خبر داد و گفت: هم‌زمان با آغاز هفته دفاع مقدس، بسته برنامه «شهر پرستاره» با شعار «ما مقتدریم» و با دو رویکرد محتوایی افزایش آگاهی تاریخی مردم نسبت به دفاع مقدس و ترویج فرهنگ ایثار و شهادت پیش‌بینی شده است. وی با معرفی ویژه‌برنامه «چهل چراغ» عنوان کرد: این برنامه به برپایی شب خاطره در کنار ۲۶ مزار شهید گمنام در نقاط مختلف شهر تهران اختصاص دارد و تجلیل از خانواده شهدا و توزیع محصولات فرهنگی از بخش‌های آن است. برنامه «همراه آیین» که در این دوره با هدف تجلیل از ایثارگران در منازل ایشان و آسایشگاه های جاییاران برگزار می‌شود نیز به مناسبت هفته دفاع مقدس ۷۰ اجرا خواهد داشت. همچنین بسته فعالیت جهادی «چپاد ادامه دارد» با هدف شناسایی و جلب مشارکت گروه‌های مردمی و جهادی برای کمک‌رسانی به نیازمندان در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران برگزار می‌شود.

فاطمینیارپور اظهار کرد: ویژه‌برنامه «خوشاں پایدار» با مشارکت انتشارات دفاع مقدس در محل سالن اصلی پردیس تئاتر تهران برگزار می‌شود و شامل دو بخش نمایشنامه‌خوانی و گفت‌وگو با هنرمندان و صاحب‌نظران عرصه تئاتر دفاع مقدس و مقاومت است. در این برنامه ۱۴ نمایشنامه با موضوع دفاع مقدس توسط هنرمندان خوشاں می‌شود و یادکست‌هایی از این اجراها تولید و منتشر خواهد شد. همچنین برنامه «اروان مقاومت» با اجرای ۴۵ نمایش خیابانی توسط هفت گروه در هفت روز هفته دفاع مقدس در اماکن پرتردد شهر و ایستگاه‌های مترو پیش‌بینی شده است.

وی با بیان اینکه تولید و انتشار محصولات فرهنگی هنری در فضای مجازی یکی از بخش‌های اصلی بسته‌برنامه «شهر پرستاره» است، افزود: محصولات مجازی «شهر پرستاره» توسط فرهنگ‌سرا‌ها تولید و منتشر خواهد شد و هر یک از مناطق و فرهنگ‌سرا‌های